

kohteesta, jota ei liene paljon tutkittu. Tieteellisenä tutkimuksena se ei yllä erityisen syvälle, mutta tekijä on käynyt läpi laajan lähdeaineiston ja tuo tutkimuskohteestaan esiin runsaasti havaintoja. Vaikka olenkin tehnyt joka lukuun kriittisiä huomautuksia, olen myös voinut todeta työn keskeisimmät osat mielenkiintoisiksi ja hyödyllisiksi. Hahmotelma erityisen suhdetoimintainstituution kehitystaustasta, rakentamisyriytyksestä ja epäonnistumisesta ainakin tällä erää, lienee oikea, eikä suinkaan vailla mielenkiintoa. Katson, että Pietilän työ ylittää täyttämään ne vaatimukset, jotka yhteiskuntatieteellinen tiedekunta lisensiaattitutkimukselle asettaa, ja ehdotan, että se hyväksyttäisiin mainitunlaisena opinnäytteenä.

PERTTI HEMANUS

LAUSUNTO JYRKI PIETILÄN LISENSIAATTITYÖSTÄ
"SUOMALAISEN SUHDETOIMINNAN KEHITYS - HISTORIALLISEEN TARKASTELUUN POHJAAVA HAHMOTELMA"

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tiedekunta-neuvostolle

Määrättyinä tarkastamaan FK Jyrki Pietilän lisensiaattitutkimus Suomalaisen suhdetoiminnan kehitys, historialliseen tarkasteluun pohjaava hahmotelma (248 s. + 32 s. lähteitä + 12 liitettä) esitän siitä kunnioittavasti käsityksenäni seuraavaa.

1. Työn esittely ja yleinen luonne

Pietilä pyrkii - hänen omia sanojaan käyttäkseni - "hahmottelemaan historiallisen tarkastelun pohjalta kokonaisvaltaisen kuvan suomalaisesta suhdetoiminnasta" (tiivistelmä, s. 1). Painopiste on 1950-luvun jälkipuoliskossa eli ajanjaksossa, jona yhdysvaltalaisesta PR:stä malleja ammentanut suomalainen suhdetoiminta näyttää maassamme voimakkaammin kukoistaneen.

minta näyttää maassamme voimakkaammin kukoistaneen.

Työnsä taustaluvuissa tekijä tarkastelee suhdetoiminnan tähänastista tutkimusta Suomessa sekä pohtii puheena olevan tutkielmansa tarkoitusta ja sen menetelmiä - mennen jopa vaikeisiin yhteiskuntatieteen ja historiatieteen suhdetta koskeviin metodologisiin kysymyksiin. Varsinainen empiirinen tarkastelu - johon toki vaihtelevassa määrin sisältyy myös teoreettisia näkökohtia - jakaantuu lukuihin seuraavasti: 3. Suhdetoiminnan esimuodot teollisessa Suomessa, 4. Suomalaisen suhdetoiminnan kehitys sekä 5. Suomalainen suhdetoiminta ja talouselämä. Tutkielmansa lopulla Pietilä pohtii käsitteitä suhdetoiminta, viestintä ja vaikuttaminen sekä kysymystä, onko suhdetoiminnan aika ohi. Työ päättyy lopputarkasteluun.

Myönteisintä mitä Pietilän tutkielmasta minusta voitaisiin sanoa on, että se on heuristinen ja paikoin innostava pioneerityö: se avaa jännittäviä näköaloja aiemmin Suomessa lähes tutkimattomaan ongelmakimppuun ja siinä on helppo osoittaa ideoita joiden varaan tekijä voi ryhtyä suunnittelemaan väitöskirjatyötään. Toisaalta taas kielteisintä mitä samasta työstä voitaisiin sanoa on, että se on luonnosmainen - alaotsikon sana "hahmotelma" ehkä viittaa samaan -, ts. siinä ei vielä kovin järjestelmällisesti ole kyetty lähestymään tutkittavaa ilmiötä, saati että olisi kyetty tunkeutumaan sen olemukseen saakka ja saamaan se hallintaan, vaan siinä on jouduttu tyytymään eräänlaiseen tieteelliseen hakuamuntaan, aineiston pohjalta mieleen tulevien ideoiden, tulkintojen ja selitysten kirjaamiseen.

Kumpikaan näistä ääriarvioista ei tee oikeutta Pietilän työlle: edellinen merkitsisi kritiikittömyyttä ja jälkimmäinen työn kiintoisuuden ja ansioiden sivuuttamista. Oma kantani joka tapauksessa sijoittuu jossakin määrin lähemmäksi jälkimmäistä kuin edellistä suhtautumistapaa. En pidä parhaana ratkaisuna sitä, että tekijä eri syistä on halunnut jättää tarkastettavaksi tutkielmansa ilman sitä kypsyttely- ja viimeistelyvaihetta joka olisi saattanut olennaisesti kohottaa sen tasoa. Toi-

saalta taas pidän tärkeänä sitä, että lisensiaattipiskelijalla on tietyissä rajoissa oikeus itse ratkaista milloin hän haluaa tutkielmansa esittää.

Kenties valaiseva esimerkki Pietilän tutkielman ongelmista on hänen tapansa käyttää itse peruskäsitettä "suhdetoiminta". Pietilä lähtee liikkeelle suhdetoiminta-alan kansainvälisen järjestön IPRA:n vuodelta 1960 olevasta määritelmästä ("suhdetoiminta on luonteeltaan jatkuvaa ja määrätietoista johtamistoimintaa" etc., s. 28); on yllättävää että hän ottaa näin täydestä jäävien todistajien eli alan itsensä laatiman määritelmän, olkoonkin että se ei ole niin pinnallinen eikä haavoittuva kuin saattaisi epäillä. Liitteessä 10 hän toki esittää vaihtoehtoisiaakin määritelmiä, mutta ei kylliksi operoi niillä. Sen sijaan hän eräänlaisena omana empiirisenä tuloksenaan tulee siihen, että suhdetoiminta on "manipulatiivis-indoktrinoivan vaikuttamisen yksi historiallinen konkreettinen muoto" (s. 231). "Tulos" on kiintoisa ja ilmeisen oikea - joka tapauksessa se tarkkaan vastaa omaa käsitystäni suhdetoiminnasta - mutta samalla abstrakti, se on "tulos" vain sitaateissa koska Pietilä ei osoita tämän "historiallisen konkreettisen muodon" konkreettisia sisältöjä suomalaisen suhdetoiminnan eri kehitysvaiheissa. Tässä mielessä tutkielma päättyy kesken.

On useita muitakin näkökulmia, joista Pietilän tutkielmaa voidaan tarkastella ja joista käsin katsottuna sen eräät olennaiset piirteet - myös ongelmat - paljastuvat. Valitsen seuraavassa niistä kolme.

2. Työn ongelmia 1: rönsyilyvyys

Pietilän tutkielmalta puuttuu sellaista kurinalaisuutta, joka on tyypillistä viimeistelyille, tyylikkäille tieteellisille töille. Tämän puutteen taustalla epäilemättä on edellä jo mainittu aikapula, mutta syyn tietäminen ei tietenkään merkitse että kurinalaisuuden puute olisi sillä annettava anteeksi.

Kurinalaisuuden puute ja rönsyilyvyys merkitsevät sitä, että Pietilä monissa kohdin an-

taa sivuteemojen, jopa yksityiskohtien kuljettella itseään mukana syrjäpoluille, jopa suhteellisen etäälle tutkielman päälinjoista; hän jättää nämä teemat kehittelemättä ja vain kirjaa ne. Tämä olisi ilmeisesti voitu välttää niin jäntevällä, pitkälle mietityllä ja "elaboroidulla" kysymyksenasettelulla, että se olisi kaiken aikaa ohjannut materiaalin valintaa ja välttämättömien rajausten tekemistä.

Yhden esimerkin rönsyilyvyydestä olen esittänyt jo edellä: työn 2. lukuun sisältyy jakso 2.2.1 "Yhteiskuntatiede kontra historia-tiede" (s. 18-23). Siinä Pietilä menee sisään sellaiseen mainittuja kahta tieteenhaaraa ja niiden suhdetta koskevaan keskusteluun, positivismiongelmaan yms., että hän ei mitenkään jatkossa omassa empiirisessä työssään kykene tätä jaksoa hyödyntämään. Niinpä se herättää odotuksia jotka eivät täyty, ja sen jättäminen nykyisessä muodossaan pois olisi kaunistanut työn ilmettä.

Muut esimerkkini ovat pistokokeenomaisia ja siis sattumanvaraisia. Alaviitteessä s. 55-56 Pietilä selostaa termin "goodwill" esiintymistä ilmeisesti ensimmäisen kerran suomalaisessa tekstissä; se jää tällä tavoin käsiteltynä kuriositeetiksi jonka yhtä hyvin olisi voinut jättää pois, mutta toinen mahdollisuus olisi ollut yrittää tiettyjen avaintermien kieleen ilmaantumista erittelemällä päästä sisään suhdetoimintamiesten ajattelutavan kehittymiseen vielä "ymmärtävämmiin" kuin nyt. Toinen esimerkki: niinkin tärkeän ja pääteeman kannalta ilmeisesti myös relevantin asian kuin suomalaisen työpsykologian kehityksen Pietilä (s. 157-158) kuittaa alaviitteellä joka tällaisena olisi joutanut yhtä hyvin pois; toinen mahdollisuus taas olisi ollut tarkastella pääteeman kannalta asianmukaisten käytäytymis- ja yhteiskuntatieteiden teorioiden ja sovellutusten kehitystä Suomessa ja sitoa se tiukemmin kuin nyt suhdetoiminnan kehitykseen. Tätä luetteloä olisi helppo jatkaa.

3. Työn ongelmia 2: evidenssin laatu

Pietilän tutkielman otetta voidaan luonneh-

tia "historiallis-yhteiskuntatieteelliseksi" (vrt. Ruohos-sitaatti s. 19). Myönteistä siinä eittämättä on, että sen avulla voitetaan se yhteiskuntatieteen eräänlainen historiattomuus joka lienee leimannut 60-luvun positivistista suomalaista yhteiskuntatiedettä ainakin huonommillaan. Mutta vaarana on että yhteiskuntatieteilijä tekee amatöörimäistä historiankirjoitusta joka ei ole hyvää historiaa enempää kuin hyvää yhteiskuntatiedettä; onhan muistettava historiantutkimuksen edellyttävän omaa ammattitaitoaan joka parhaiten lienee hankittavissa historiaa opiskelemalla, mitä taas Pietilä ei ole tehnyt enempää kuin allekirjoittanutkaan.

Tekijä on nojannut historiallisen kuvauksensa - toisin kuin hän (s. 24) kutsuisin sitä analyysin sijasta mieluummin kuvaukseksi - pääasiassa kirjallisiin lähteisiin, kuten yritysten ja järjestöjen historiikeista ja pöytäkirjoista sekä talouselämän lehtien julkaisemista artikkeleista tekemiinsä havaintoihin. Tämän lisäksi hän on tehnyt koko joukon suhdetoiminnan kehityksessä itse mukana olleiden käytännön asiantuntijoiden vapaamuotoisia haastatteluja. Hänen lähdemerkinnöissään ei ole moittimista eikä hänen hahmottamansa historiallinen kuva ole muun olemassa olevan - tosin varsin vähäisen - tiedon valossa epäuskottava. En varsinaisesti pysty osoittamaan kohtia joissa Pietilän lähdekritiikki olisi horjahtanut. Tähän saakka asiat siis ovat hyvin.

Varsinainen ongelma kuitenkin on, miten pitkälle Pietilän keräämän tyyppinen evidenssi voi riittää, ts. minkätyyppisten asioiden pitävään osoittamiseen se adekvaatisti käy ja mihin ei. Epäilemättä se riittää pintahavaintojen tekemiseen; entä muuhun? Kieltämättä se myös riittää sen asian osoittamiseen miten yritysmaailma itse kuvasi suhdetoimintaansa, etenkin sen päämääriä mutta myös keinoja - siihenhän "face value" -tyyppinen kuvaus soveltuu. Mutta entäpä pinnanalaisten piirteiden ja voimien osoittamiseen? Pietilän puolustukseksi on sanottava että hänen keräämänsä aineiston mukaan yritysmaailma itse on joissakin tapauksissa varsin avoimesti kertonut, mihin ideologistyyppisiin-

kin päämääriin se suhdetoiminnallaan pyrkii (esimerkki tästä ks. alaviite s. 123-124). Emme kuitenkaan voi tietää, miten usein todelliset päämäärät salatiin. Niinpä Pietilän kuvaus ja myös siihen liittyvät tulkinnot ja selitykset joutuisivat varsinaiseen testiinsä vasta silloin kun joku haluaisi ne kiistää (mitä tutkijan tarkastustilaisuudessa kukaan kuitenkaan ei tehnyt); vasta silloin nähtäisiin miten keskevä on niiden pohjana oleva tieteellinen evidenssi.

Samalla on muistettava että selkeitä metodisia sääntöjä "historiallis-yhteiskuntatieteellisen" tutkimuksen tekemiseksi ei ole olemassa esim. siinä mielessä kuin niitä on havaintoaineiston tilastolliseksi käsittelemiseksi. Tästä näkökulmasta katsottuna Pietilä lienee tehnyt sen minkä kohtuudella on voinut.

4. Työn ongelmia 3: suomalaisen suhdetoiminnan selittäminen

Pietilän tutkimussuunnitelman ollessa esillä tiedotusopin lisensiaattiseminaarissa allekirjoittanut suositteli hänelle suomalaisen suhdetoiminnan kehityksen selittämistä teorialla suomalaisen kapitalismin kehityksestä ja sen eri vaiheista. Miten Pietilä tässä sitten on onnistunut?

Itse asiassa hän on tinkinyt edellä kuvasta kieltämättä vaateliaasta tavoitteestaan. Hän on - jo aiemminkin - periodisoinut suomalaisen suhdetoiminnan kolmeen kehitysvaiheeseen: 1) omaksumisen ja juurruttamisen vaihe (1945-58), 2) täysi-ikäisyyden vaihe (vuodesta 1958 1960-luvun jälkipuoliskolle), 3) epäilyksien ja uudelleenarviointien vaihe (1960-luvun jälkipuoliskolta alkaen). Tätä periodisointia vastaan polemikoimatta on vielä toistamiseen valittaan todettava, että Pietilä ei toistaiseksi ole tutkinut suhdetoiminnan sisältöä eri vaiheissa ja siksi periodisointi jää abstraktiksi. Ja joka tapauksessa tämän kehityksen selittäminen verraten tyhjentävästi ja pitävästi suomalaisen kapitalismin kehitysvaiheilla on osoittautunut ainakin tällä erää liian vaativaksi tehtäväksi. Selityspusteet olisi

tietenkin etsittävä taloustieteen teorioista käsin ja silloin tullaan kysymyksiin jotka tuntuvat olevan taloustieteessä aivan puutteellisesti selvitettyjä. Niinpä Pietilä toteaa hintakilpailun Suomessa heikentyneen ja osin korvautuneen tuotantokustannusten alentamiseen tähtäävällä kilpailulla, jolloin suhdetoimintaa tarvitaan mm. palkkakustannusten kurssipitämisen helpottamiseen (ks. Pietilän tutkielma s. 183-191), mutta kovin hyvää ja pitävää evidenssiä kilpailun muuntumisesta mainitulla tavalla ei kuitenkaan tunnu löytyvän.

Törmäämme tiedotustutkimuksen nykyvaiheessa yhä yleistyvään ongelmaan: "viestintäluontoiset ilmiöt" - joista tiedotusopissa on tapana puhua - ovat perusolemukseltaan usein muuta kuin viestintää ja siksi tiedotustutkimus sellaisenaan on varsin ymmällä niiden edessä; teollisesti riittävän tyhjentävien ja pitävien selitysten löytäminen edellyttäisi pitkälle menevää irtautumista itse tiedotustutkimuksesta.

5. Loppuarvio

Olen edellä käsitellyt enemmän Pietilän tutkielman ongelmia ja puutteita kuin sen ansioi-

ta. Nyt haluan kuitenkin korostaa että sen puutteet ovat suhteellisia: työ on rönsyilevä mutta ei toki vailla juonta ja logiikkaa, evidenssi ei ehkä täytä vaativimpia mittoja mutta toki tavanomaiset mitat, eikä työ sentään - eräistä valitettavan pinnallisista jaksoista huolimatta - jää pelkästään kuvailevaksi vaan siinä myös pyritään ja onnistutaankin selittämään suomalaisen suhdetoiminnan kehitystä.

Pietilän alustavasti löytämät selitykset ovat osaksi todella kiintoisia. Esim. itselteni oli uutta suhdetoiminnan ja teollisuuden sosiaalitoiminnan eräänlaisten yhteisten juurien osoittaminen, samoin edellä mainittu hintakilpailun heikkenemiseen perustuva selitys ja tavallaan myös kysymys suhdetoiminnan kaksoisstrategiasta: yritykset pyrkivät saamaan suhdetoiminnastaan kaksinkertaisen hyödyn vaikuttamalla samoihin yksilöihin toisaalta työntekijöinä, toisaalta kansalaisina ja äänestäjinä, mikä avaa kiintoisia näköaloja suhdetoiminnan ideologisiin funktioihin. Kehiteltäviä ideoita aloitettavan väitöskirjatyön tarpeisiin siis todella on.

Katson voivani varauksitta suositella Jyrki Pietilän tutkielman hyväksymistä opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkintoa varten.

POSTIPANKKI · POSTISIIRTO		POSTBANKEN · POSTGIRO		SUOMI FINLAND																												
Maksun saaja Betalningsmottagare Tiedotusopillinen yhdistys ry. PL 373 00101 HELSINKI 10		Tiedonantoja Meddelanden TIEDOTUSTUTKIMUS vuosikerta 1980																														
Maksajan nimi ja osoite Bet. namn och adress		Tilaa tiedotustutkimus!																														
Tilisiirto Girering Lom. 52a																																
Allekirjoitus Underskrift		Maksun saajan lasille Verifikat till mottagaren																														
Pvm Datum	Tilille Från konto				Tilille Till konto	mk																										
	-	5779 65-3	40,-																													
		<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">KUITTI · KVITTO</th> <th colspan="2">maksajalle till betalaren</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="4">Maksun saaja ja maksun aihe *) Bet.mottagare och bet. ändamål</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Tilisiirto Girering</td> <td colspan="2">Tilille Till konto</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Tilille Från konto</td> <td colspan="2">-</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Tilille Till konto</td> <td colspan="2">5779 65-3</td> </tr> <tr> <td colspan="2">mk</td> <td colspan="2">40,-</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Toimitusmaksu Expeditionsavgift</td> </tr> </tbody> </table>			KUITTI · KVITTO		maksajalle till betalaren		Maksun saaja ja maksun aihe *) Bet.mottagare och bet. ändamål				Tilisiirto Girering		Tilille Till konto		Tilille Från konto		-		Tilille Till konto		5779 65-3		mk		40,-		Toimitusmaksu Expeditionsavgift			
KUITTI · KVITTO		maksajalle till betalaren																														
Maksun saaja ja maksun aihe *) Bet.mottagare och bet. ändamål																																
Tilisiirto Girering		Tilille Till konto																														
Tilille Från konto		-																														
Tilille Till konto		5779 65-3																														
mk		40,-																														
Toimitusmaksu Expeditionsavgift																																
		*) Täytetään mikäli tarpeen maksajalle Ifylles om nödvändigt för betalaren																														